خانزادو لەشکری (١)

أسعد عەدۆ

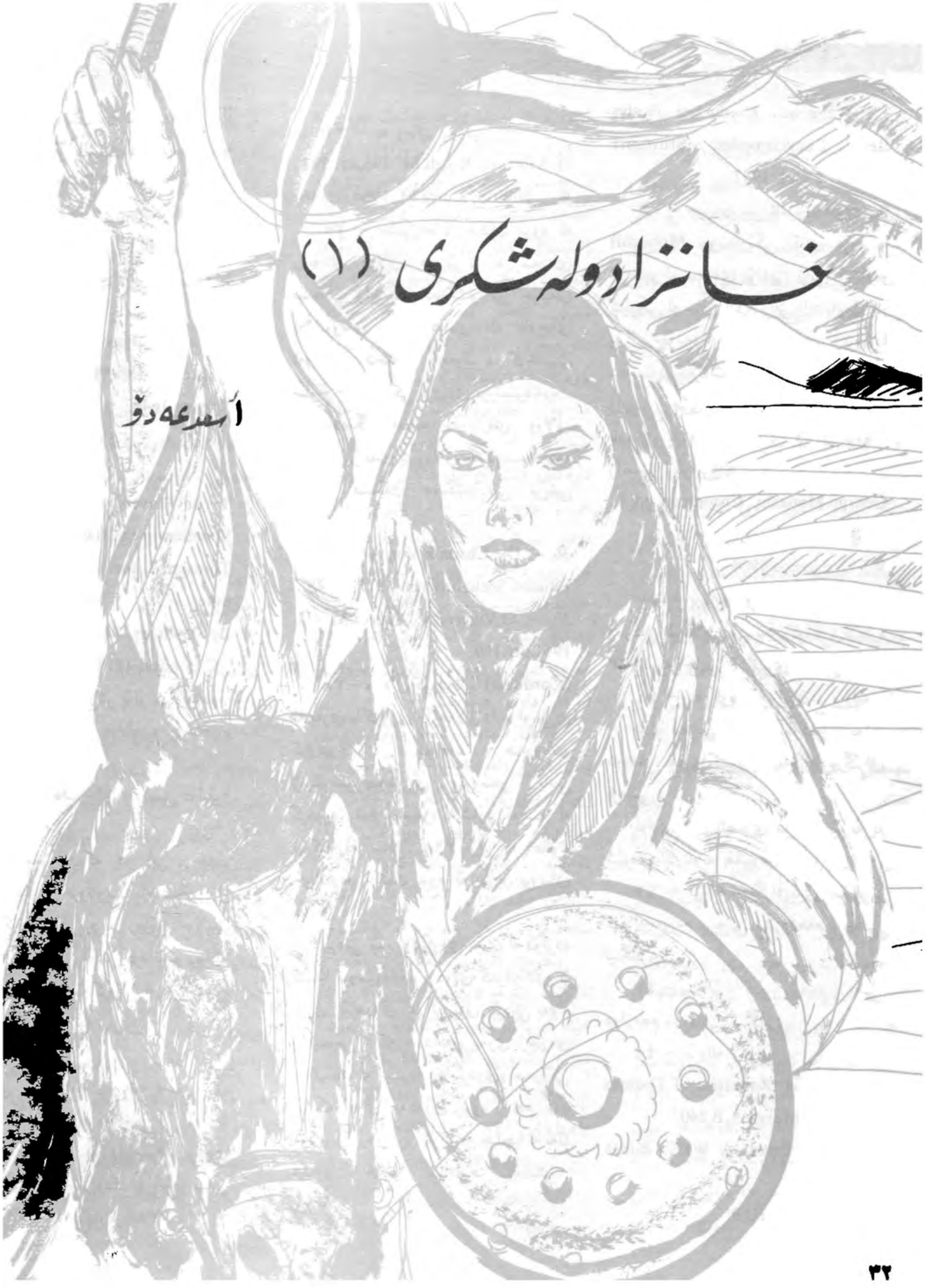

بەشی زۆری خوێنەران لە مێژووی میرانی سۆراندا ئاگاداریان هەیە . بەڵام هەروەك دەزانین فۆلکلۆر ، گۆرانیکی بەسەردا دیّ بەدرێژایی ئەو ساڵانەی کە بەسەریدا تێدەپەڕیّ . بۆیە منیش وا ئەم دەقە فۆلکلۆری‌یە دەخەمە بەردەستی ئێوەی خۆشەویست بۆ ئەوەی هەر یەکێك لە ئێمە بیروڕای خۆی لەسەر دەربڕیّو سەیری ئەو جیاوازییانە بکات کە لە نێوان ئەم دەقەو ئەو دەقەی بڵاوبۆتەوە بەتایبەتی لە کتێبەکەی[2] خوالێخۆشبوو مامۆستا «محمد توفیق وردی» دا .

[«لەشکری» سەرکردەی سوپای سۆران بووە ، بەڵام «مام بەکرۆکەکان» توانیویانە «لەشکری» توندبکەن بۆ تۆڵەوەرگرتنەوە لە سلێمان بەگ ! بۆیە لە کاتی ڕۆیشتنی سلێمان بەگ‌و لەشکری بۆ لای والی[3] بەغدا . لەو ماوەیەدا لەشکری توانی ئاگری دووزوبانی لەنێوان والی‌و میری سۆران بکاتەوە ، تا بووە هۆی کوشتنی سلێمان بەگ «بە تێکەڵاوکردنی ژەهری مار لەگەڵ قاوە»] . **لێرەدا واز لە دەقی مامۆستای ناوبراو دەهێنم .**

لە کاتی گەڕانەوەی میری سۆران لەلای والی بەغدا . . لە ڕێگادا بە تەئسیری ژەهرەکە مردووە[4] : «لەشکری» لەگەڵ سوپاکە دەگەڕێتەوە هەریر . لە دوایی تازیەدا خانزادە خان خوشکی سلێمان بەگ بووە بە میری سۆران‌و لەشکریش سەرکردەی سوپای سۆران . بەڵام لەپاش ماوەیەکدا بۆ خانزادە خان ڕوونبۆتەوە کە لەشکری بووە بە هۆی کوشتنی سلێمان بەگ .

کاتیّ لەشکری بۆی ڕوونبۆوە ، کە خانزادە خان ڕووداوی کوشتنی برای بیستۆتەوە . . لەگەڵ چەند سەربازو سەرکردەی تایبەتی خۆی هەڵات بۆ ناو یەزیدیەکان .

لەپاش ماوەی دوو ساڵ لەسەر ڕۆیشتنی لەشکری ، خانزادە خان ئاگر لە دڵی بەربو بۆ تۆڵەکردنەوە . گوایە خانزاد بانگی پیاوێکی گەورەی خۆی کردووە . . تاکو نامەیەك بنووسیّ بۆ لەشکری ، تیایا ڕوونی بکاتەوە **«کە بگەڕێتەوە بۆ هەریرو خانزادیش ئامادەیە خۆی لێت مارەبکات ! چونکە خانزاد توانای نیە بەتەنیا میرایەتی سۆران بکا»** لە کاتی گەیشتنی نامەی خانزاد ، لەشکری بڕوای کردووەو بڕیاری‌داوە بگەڕێتەوە هەریر .

کاتیّ خانزاد لەشکری بردەوە ماڵ لە جێگای تایبەتی خۆی داناو بانگی مەلای کردوو خۆی لە لەشکری مارەکردوە[5] !

وە بە لەشکری گوتووە : **«من تا ئێستا ڕەشپۆشم . . ئەم شەوە با وابیّ تاکو تازییەی خۆم دەرەوێنمەوە»** .

لەشکریش لەسەر قسەی خانزاد ڕازی‌بووە ، پێش ئەوەی ڕۆژ هەڵبیّ ، خانزاد جل‌و بەرگی سوری بەسەرخۆ هەڵکێشاوەو چۆتە سەربانی قەسریّ ، چاوەڕوانی ئەوەی دەکرد کە لەشکری بچێتە دیوانیّ . .

لەشکری کاتیّ لە خەو هەڵسا ، سەری بڵندکردوو دیتی خانزاد بە جلی سورەوە لە سەربانی قەسری‌یە ، گوتی : «بیّ ئافات بیّ[6]» ، لەشکری هاتە دیوانی‌و خانزادیش لە جێگای تایبەتی خۆی دانیشت . ئینجا خانزادە خان ڕووی‌کردە لەشکری‌و پیّ‌ی ووت : **«لەشکری لە چیت کەمبوو ؟ . . دەستووری موکەڕەمت هەبوو ، بۆ وات کرد ؟ !»** .

خانزاد بانگی سەربازانی کردو دەستوبەلی لەشکری‌یان بەست‌و بەرەو داری سێدارەیان برد . . بەڵام لەشکری داوای لە خانزادە خان کردو گوتی : **«خانزادیّ سۆران بەگۆڕیّ سلێمان بەگ ، فرسەتم بدە چەند بەندو باوم هەیە دەیڵێم‌و ئینجا لەسێدارەم بدە !»** .

خانزادیش داواکەی جی‌بەجی‌کردو . . لەشکریش دەستی‌کردە گوتنی ئەم بەیتانە :[7] .

سەرم دێشیّ ، درم بە دەردە . . قەوی[8] بە دەردە . دەردە . .

ئەگەر سەرەکم بۆ لایێ یەزیدیّ «ژەنگار»[9] یّ وەبەردە
ئاغای خۆم بریندار دەبوو بەسیّ ڕمان . لە برینە کی دەهاتەوە
کێمە ! لەبرینێدی دەهاتەوە خینە ! لە برینێدی دەهات
خیزاوکە دمزەردە !

گەڕاینەوە بۆ سەر زی‌ی «بادینان» لە تۆزو خوبارو گەردێن
وەردە لەزی‌یێ بادینان هەربردین . .
هاتینە «خاروانو ڕەشوان[10]» یّ .
لە ڕەشوانێش هەر بردین . . هاتینەوە «دێریّ»[11] .
لە دێرێش هەر بردین . .
چوینە «ئاژگەو زرگوزان»
لە ئاژگەو زرگووزانێ هەر بردین . . چووینە سۆرکیّ

«ماوەران» [12] .

لە سۆرکی ماوەران هەر بردین . . چوینە مامە «جەلکە» [13] بێ ڕەنگین ، لە مامە جەلکەبێ ڕەنگین . . وەکی ئاورێ خۆم دەداوە .

ئاغای خۆم (٥٠٠) سواری لەگەردا بور ، هەموو «ماین» کەوێتی قاپ ڕەشن ، سەر زینێ گوراو بە دوونیان لێ دەدا . .

وەکی ئاو ڕێدکەم دەداوە . . ئاغای خۆم (٥٠٠) سواری لەگەردا بور هەموو ماین بۆرەیێ خار خار سەر زینێ مەخمەری کەسکیان لێ دەدا . .

وەکی ئاورێدکەم دەداوە ، ئاغای خۆم (٥٠٠) سواری لەگەردا بور هەموو ماین شینکی قەزوانی سەر زینێ مەخمەری زەردیان لێ دەدا

وەکی ئاورێدکەم دەداوە ، ئاغای خۆم (٥٠٠) سواری لەگەردا بور هەموو ماین شێ‌ی موتلەق ئەمینی کللكو بڕی لە جگان لەگەردا . .

وەکی ئاورێدکەم دەداوە ، ئاغای خـــۆم (٥٠٠) سواری لەگەردا بور هەموو ماین ڕەشی لە تەوری عارەبستانی لەگەردا .

ڕەختو ڕێشمەی ئاڵتونیان لێ کەدا .

لەشکری دەرێ بە خۆم سەراوو ! بووم لە کێروشکەکی کردمە دیاردی لە دەنگی تەپروکە ڕەنابێ ، گازی سەر بازان ، چریوەی . بازو شەهینان هەریان دەستاند لەبۆ دارێ خشوبێ .

زەوبێ چل پشکی ، کانێ خاتوونان ، دارێ خرە گرێسان لە عاردەکی بە کوچکو کەرەکو هووردە کە بەریان بەرامبەرێ کۆشکێ «عەیشێ حوسێن بەگان» ئەو خانەو یرانە لە بارەکی تۆزێ وەردان .

سەرم دێشێ ، درم بە ژانە ، قەوی بەژانە ، ژانە .
ئەگەر لەبۆت بە سۆنەی [14] سەرکەسك هەردەرێم .
هێواران‌و سەبەینان خۆدا وێتە گۆل گۆلەی .
زاردەر بەندی بەبانە .
ئەگەر لەبۆت بەقورنگێ گۆزەر هەردەرێم لە عاسمانێ حەوتەمین چووخەی لە تەنیشتێ دەبوون بە گۆچانە .
سلێمان بەگی میری دەیکردە گازی : لەشکری گۆراییت کەوێ لە چاوان . ئەتوو بگێڕەوە لەسەر هەنگان لەسەر قۆران .

لەوان عەگیدو بە گلەران .
هەمووان بگێڕەوە بکەوە خەرات‌و خەران بەخشان !
سەرم دێشێ ، ئەگەر درم بە ژانە ، دەچوومە مەجلسێ سلێمان بەگی قورلی بەگان .
لێم ڕادێخستن چەند تەکە نمور مافوورو سوجادەی ئەسلێ خوورەسان لەسەروان ڕا یەخانم دادەنانەوە نۆسەد جووت کورسی پێنجەکە زێڕنیشان !
لەسەروان کورسیان دادەنیشتن ئاغەو بەگلە روخان ،
هەموو گەوری قاقومی لەسەر ملانەو باسقەندی یارسەمەن ،
مۆرنێ کارەبایان دەکەتەوە سەر لێوان .
چەند خورامور نۆکەر ڕاوەستابوون هەموو مل بەرزێ «داودی» دەست بەشیرو مەتاران بەدەست هەندەکان وەبور ئافتاب‌و مەسینە ، بەدەست هەندەکان وەبور قاوەو فنجان .
هەندەکیان بازیان لەسەر چەنگان .
هەندەکان تاژیان [15] دەرستان .
دەچوومە هۆدەیەکی لەبۆم دینان نۆسەد جووت .
دەبانچەی ئیپەك فارس ئەسل کارخان .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لەبۆم دینان
نۆسەد جووت خەنجەری نیرۆبێ کرمان .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لەبۆم دینان .
نۆسەد جووت شیری قاپلەمەی ئەسلێ شێخان .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لەبۆم دینان .
نۆسەد جووت ڕمی نەسیری سەروبن تۆپ زێڕ نیشان .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لە بۆم دینان .
نۆسەد جووت مەتاری سۆری ڕەوغەنداری ئەسلێ حەیزەران .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لە بۆم دینان .
نۆسەد جووت زرێ داودی تارقە هوورد ئەسلێ خوورەسان .
ئەگەر دەچوومە تەویل خانەی سلێمان بەگی قولی بەگان .
لە بۆم‌دینان نۆسەد جووت کەوێتی قاپ ڕەشی بۆرەبێ خار خار شینکی شاسەیوان .
ئەگەر دەچوومە هۆدەبێ دیکە لەبۆم دینان .
نۆسەد جووت زینی مور سح ئەسلێ قایش هەمەدان .

ئەگەر دەچوومە هۆدەیێ دیکە لە بۆم دینان .

نۆسەد جووت ڕەختو ڕێشمەی بەنێمچەو دووبارە دەکەنەوە سەرملێ مەعنەگان .

کاکە لەتپری ڕاوێندەدا ڕاوێ خۆم دەهاویشتە کۆنێ هەریرو هەریر بەگیان

ڕەزگەو ماوەران باشورێ فاتمێ

کادێواری ، زاردەر بەندی بەبانە .

هەندەکان دەیانگۆت شای ئەسکەندەر ! هەندەکان دەیانگۆت جمجە سلتان ئەوی بناسیا دەیگۆت ناوەڵلا ئەوە سلیمان بەگی شاقوولی بەگانە .

سەرم بەگارە ، درم هەربەگارە ، قەوی‌بەگارە .

ئەگەر ڕۆژێ عەزیزو مبارکم لێ هەردەهات شەوق‌و شەبەقێ .

خۆی دەداوە لە گەرێ شەدادو نەمرودان ! لە ڕەزێ سوورە دێو کۆشکێ عەیشێ حوسێن بەگان ، لە وان .

تاقانو پەنجەرانوشانە شینانو حورو سیان دەیکردەوە وارا . دەچوومە مەکتیبخانەی سلێمان قوولی بەگان .

چەند ئەفەندی دانیشتبوون لەسەر کورسێ نەسەندەری .

ئەمریان دەنووسی پایە بەپایە دەیاناردە خوارە .

ئەگەر دەچوومە مەجلسی سلێمان بەگی قوولی بەگان .

چەند وەزیر دانیشتبوون هەموو کەوری قاقومی لەسەر ملانەو

باسقەندی یار سەممەن ومۆرنێ کارە بایان .

دەکەوتەوە سەر لێوان دەیان کردە تەکبیرو مشاوەران و مەهارا .

ئەمان سەد حەیفو دوازدە مخابنێ دونیایێ دەمینێ لۆیەکەکی وەکی سلێمان بەگی بەگی میری .

لەشاری بەکاولە بەغدایێ بەفنجانەکە ژەهرە ماریان کرد شرارە .

پاش تەواو بوونی لەشکری لە گوتنی ئەم بەیتانە ، خانزادەخان فەرمانی‌دا ، پارچە پارچە گۆشتی لە لەشی بکەنەوە تا دەمرێ ! !

پەراوێزو فەرهەنگۆك

(١) ئەم دەقەم لە کاك عەزیز شێخ محەمەد عەزیز وەرگرتووەو تۆمارمکردوە ، تەمەنی نزیکەی (٥٠) ساڵە لە گوندی بەحرکە لەدایك بووە .

(٢) خانزادو لەشکری .

(٣) مامۆستا ووردی دەڵێ لە ئەستەمبۆلەوە پلەیەکی بەرزتری بۆ هاتبوو ، والی بەغدا لەدوای سلێمان بەگی ناردبووکە بچێت پلەکەی وەربگرێت .

(٤) هەمان سەرچاوە دەڵێ سلیمان بەگ لە شاری هەولێر نێژراوە .

(٥) گوایە خانزاد خۆی لە لەشکری مارەکردووە بەڵام بۆ بەیانی کوشتوویەتی .

(٦) کاتێ خۆی باوبووە ئەگەر میر جڵی سوور بەسەر خۆی هەڵکێشێ نیشانەی تۆڵە کردنەوە بووە .

(٧) بێ ئافات : وەك دوعایە ، بۆ ئەوەی هیچ شتی خراپ نەبێ .

(٨) ئەم بەیتانەی من نووسیومە لە کتێبەکەی مامۆستا ووردی‌دا نیە جگە لە ٨ — [illegible] دێر .

فەرهەنگۆك :

٩- درم — دڵم

١٠- قەوی — زۆر

١١- ژەنگار — سنجار ، شەنگار

١٢- خاروانو ڕەشوان : دوو گوندن سەر بە ناوچەی هاوینەهەواری «صلاح الدین»ە .

١٣- دێری : گوندێکە سەر بە هاوینەهەواری «صلاح الدین»ە .

١٤- ئازگەو زرگووزان : دوو گوندە لە ناوچەی خۆشناو .

١٥- ماوەران : گوندێکە لە خۆشناو «گەورەترین قوتابخانەی هەبووە ، ئەویش بنەماڵەی حەیدەرییەکان پێوە هەڵسابوون

١٦- مامە جەلکە : گوندێکە لەسەر ڕێگای «هەریر»ە .

١٧- کەسك : سەوز

١٨- تەور : تەویلە ، خان

١٩- سۆنە : مراوی .

٢٠- گاز : بانگ .

٢١- تەکەنەمور مافور : لاکێش لە دیوەخان ڕادێخرێ .

٢٢- تاژی : تانجی .

٢٣- شەدادو نەمرودان : گەریەکە لە ناوچەی خۆشناوەتی .